

FILOSOFIE SOCIALĂ

INFRASTRUCTURĂ ȘI SOCIETATE – CONSIDERENTE TEORETICE

OVIDIANA BULUMAC

Infrastructure and Society – Theoretical Considerations. This paper represents an attempt to operationalise the broad concept of *infrastructure* in the field of social sciences. The endeavour constitutes the subject of a PhD thesis (University of Bucharest) and a recently completed post-doctoral fellowship at the Romanian Academy.

We propose a theoretical analysis comprising a typology of infrastructure by form and content, discerning between *social infrastructure* and *material infrastructure*, as well as a brief discussion focused on the interdependence of the two. Consequently, we propose a new type of social reality understanding, centred on the novel concept of *social infrastructure*. Also, the paper contains a discussion concerning the social role of personality, in order to understand the social mechanism and its contribution to the material and social infrastructure of a community.

Keywords: social infrastructure, material infrastructure, symbolic infrastructure, social philosophy, social personality, logistics.

DEFINIREA INFRASTRUCTURII

„Gramatical, am un subiect, *timpul*, despre care afirm că *trece*. Logic, la fel: am ceva numit *timp* care are atributul că *trece*. Numai că nu timpul *trece*, ci timpul *este* trecere. Ce altceva pot înțelege întâi prin *timp* decât însăși trecerea? Trecerea este timpul, și anume trecerea fundamentală, care cuprinde și face cu puțință orice altă trecere, cum ar fi mișcarea, de pildă. Timpul se deosebește fundamental de orice trecere fenomenală, tocmai fiindcă o fundamentează.”

(Dragomir, 2006)

Vom începe dezvoltarea și operaționalizarea conceptului de infrastructură printr-o afirmație cu valoare de axiomă: *infrastructura este acel lucru care stă la baza oricărei unități socio-culturale și politico-economice funcționale*.

Ca încadrare de bază, infrastructura poate sta sub umbrela logisticii, considerată știință abia din 1917, an în care locotenent-colonelul George C. Thorpe a publicat tratatul *Pure Logistics: The Science of War Preparation* (1986). Astfel că, prin efortul său de definire a logisticii, Thorpe a stabilit și finalitatea ei care, la origine, a fost una aproape exclusiv militară (Thorpe, 1986).

Între timp, cuprinderea analizelor de logistică s-a extins și înspre alte domenii, astfel că actorii din comerțul internațional și-o pot însuși, infrastructura devenind, așadar, un element important în spațiul de gândire și manifestare economică (Porter, 1990). Prin referirile la domeniul infrastructurii și, mai exact, la o formă specializată a ei (infrastructura *socială* și, implicit, cea *simbolică*), dorim să demonstrăm ideea conform căreia inclusiv comportamentul cultural (prin care înțelegem acel set de gesturi, instituții, tradiții etc.) poate emite „pretenții”, fiind o parte importantă a logisticii și, implicit, a infrastructurii.

Infrastructura reprezintă totalitatea *principiilor* (componenta științifică, doctrinară și etică), a *proiecțiilor* (componenta de viziune și securitate) și a *manifestărilor* (componenta acțională, de implementare materială) care, aplicate stocului de resurse ale unei societăți (materiale sau imateriale), *crează dezvoltare sau, dimpotrivă, subdezvoltare*. Cu alte cuvinte, infrastructura socială constituie *suportul pentru circulația resurselor* de orice natură¹. Din această perspectivă, infrastructura cuprinde tot ceea ce este necesar pentru buna funcționare a unui spațiu. Dacă realizăm o transpunere a acestei definiții în termenii paradigmei gustiene a sistemelor sociale și politice (Gusti, 1968), atunci *infrastructura* este cea care *asigură*, de fapt, *suportul pentru manifestări în raport cu cadrele*. Suportul este atât de tip material, cât și simbolic, iar *finalitatea sa se referă la acțiunea socială de actualizare a potențialului* (a cadrelor), ceea ce face posibilă (sub)dezvoltarea. În această manieră, putem considera infrastructura, din perspectivă sociologică, *un concept ce face referire la ansamblul de forțe implicate în procesul de construcție sau deconstrucție a unei societăți*.

Dacă plasăm definiția la următorul nivel de analiză, atunci infrastructura poate fi înțeleasă nu doar ca element de suport, dar și ca *flux permanent* între 1) *elementele interioare ale comunității* sau 2) *între cele interioare și exterior*, ceea ce trimite infrastructura în sfera de funcționare a unității sociale. De altfel, operaționalizarea noastră nu este departe de ceea ce arăta Dimitrie Gusti: „societatea se compune din unități sociale, adică din grupări de oameni legați între ei printr-o organizare activă și o interdependență sufletească” (Gusti, 1968, p. 502). Cu alte cuvinte, infrastructura reprezintă (1) *acea expresie a conexiunilor din cadrul unei unități social-economice* și, totodată, (2) *acea legătură construită permanent între spațiul interior al unei comunități și exteriorul acesteia*, unde prin spațiu interior înțelegem o rețea de „interdependențe sufletești”, iar prin cel exterior economia (inter)națională sau societatea per ansamblu.

¹ Exemplele pot varia de la canale media la rețeaua de fibră optică, de la autostrăzi la porturi, de la depozitele de medicamente la stocurile de manuale cu tot cu conținutul acestora, de la tradiții la actualizarea potențialului comunitar etc.

TIPOLOGIA ÎN FUNCȚIE DE FORMĂ ȘI CONȚINUT

FORMELE INFRASTRUCTURII

Din punct de vedere al *aparității*, distingem între infrastructura naturală și infrastructura artificială.

Infrastructura naturală reprezintă acel cadru preexistent care nu necesită intervenții din sectorul inovației, tehnologiei sau dezvoltării, utilizat în dinamica socio-economică, precum sunt fluviile, mările, trecătorile etc..

Infrastructura artificială reprezintă acel tip de infrastructură în care *omul* sau *mașina* își aduc aportul fie în construcție, fie în dezvoltarea infrastructurii, având ca scop utilizarea și integrarea sa în sistemul socio-economic (autostrăzi, căi ferate, nave spațiale etc.).

* * *

Din punct de vedere al *formei*, infrastructura poate fi împărțită în mai multe tipuri: terestră, aeriană, maritimă și fluvială, telecom și virtuală.

Infrastructura terestră reprezintă acea infrastructură care este dispusă și utilizată în funcție de factorul *pământ*, cum este cazul drumurilor, podurilor, căilor ferate, cablurilor telefonice, huburilor logistice etc.

Infrastructura aeriană reprezintă totalitatea elementelor de infrastructură dispuse și utilizate în funcție de factorul *aer* (coridoare aeriene, flota unei companii de transport aerian, nava spațială etc.).

Similar, *infrastructura maritimă și fluvială* reprezintă expresia fizică a acelor conexiuni dispuse și utilizate în funcție de factorul *apă*, dintre care amintim flotele maritime, coridoarele logistice, fluviile navigabile, căile de circulație maritimă și transoceanică, canalele ș.a.

Telecomunicațiile (infrastructura telecom) reprezintă conexiunile fizice care fac posibilă comunicarea informațiilor audio, video sau digitale la distanță, având ca suport curentul electric, undele radio sau semnalele optice.

O ultimă formă (în ordinea apariției și utilizării) este *infrastructura virtuală*, care face trimitere la noua dimensiune a realității sociale, cea a ciberspațiului, în care putem include, de pildă, rețele sociale sau chiar internetul sau intranetul.

Singura diferență de substanță între aceste cinci tipuri de infrastructuri diferențiate în funcție de formă apare în cazul celei virtuale, pentru care spațiul și timpul, fiind comprimate la maximum, nu mai devin elemente de „cucerit”. Infrastructura virtuală se desfășoară pe suportul infrastructurii telecom, dar, în ierarhia implicațiilor sale social-economice și culturale, le înglobează-controlază pe toate celelalte: spațiul aerian, maritim, terestru sunt controlate, integrate, chiar experiate, într-o proporție tot mai mare, pe suport informatic într-un cadru virtual (Wakefield, 2013).

CONȚINUTURILE INFRASTRUCTURII

Din punct de vedere al *conținutului*, există două forme constituente ale aparatului infrastructurii: *materială* (care o conține și pe cea virtuală) și *socială* (care o conține și pe cea simbolică).

Infrastructura materială și cea virtuală

Prin *infrastructură materială* înțelegem acea *expresie vizibilă care se subscrie unității de analiză numită civilizație, mai exact prin faptul că are o contribuție decisivă în organizarea fizică a lumii* (în sensul lui Toynbee² sau Spengler³). Totodată, ea reprezintă acel cumul de elemente ce compun dimensiunea comunicațiilor, transportului și logisticii (economice sau militare). Iată, de pildă, un exemplu de infrastructură materială este rețeaua de cale ferată de trenuri de mare viteză din China, construită *prin imitarea Occidentului, dar cu un conținut social minimal* sau, la polul opus, rețeaua de autostrăzi construite în America lui Eisenhower.

* * *

În cadrul infrastructurii materiale poate fi introdusă și *infrastructura virtuală*, cea mai recentă provocare a lumii moderne, care a pornit ca un simplu proiect militar – ARPANET (RAND Corporation, 2013). Pentru a putea înțelege dimensiunile la care se poartă discuția, putem apela la studiul lui Milgram Stanley din 1967 și un altul colectiv realizat recent, în aprilie 2013. În primul caz, psihologul american s-a evidențiat prin experimentele realizate în anii '60, bazate pe cercetarea rețelelor sociale. El a ajuns la concluzia că, în ciuda dezvoltării teoriilor de dezindividualizare în lumea modernă, de fapt, societatea umană poate fi considerată o rețea a „lumii mici” („small-world problem”), caracterizată prin existența unor căi

² „Punctul de plecare... a fost căutarea domeniilor studiului istoric, domenii care să fie inteligibile prin ele însele, în propriile lor limite de spațiu și timp, fără a fi nevoie să se facă referințe la evenimente istorice extrinseci. Căutarea unor asemenea unități autonome ne-a arătat că le putem găsi numai în acele societăți pe care le-am numit civilizații. Și, pe măsură ce am înaintat în cercetarea noastră, am ajuns de la o vreme la concluzia că o cercetare comparativă a genezei, dezvoltării, destrămării și dezintegrării celor douăzeci și una de civilizații pe care am izbutit să le identificăm trebuie să cuprindă orice fenomene care au o anume semnificație în istoria omenirii, începând cu epoca în care cele dintâi civilizații și-au aflat obârșia în sânul societăților primitive.” (Tonybee, 1997, pp. 9, vol. II)

³ „O civilizație (*Kultur*) se naște în clipa în care un suflet puternic se deșteaptă și se smulge din sânul condițiilor psihice primitive ale unei societăți umane aflate în stadiul permanent de copilărie, în clipa în care ia naștere o formă care se degajează din ce era inform... Și invers, o civilizație pierde de îndată ce sufletul ei a ajuns să desăvârșească întreaga gamă a posibilităților creatoare, cum ar fi popoarele, graiurile, crezurile, artele, statele și științele, și pe urmă s-a înapoiat în sânul marelui suflet primitiv din care se desprinsese mai înainte.» (O. Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, vol. I, ed. 15–22, p. 153 apud (Tonybee, 1997, pp. 289, vol. I)).

de lungime scurtă („short path lengths”) găsite de indivizi pentru a ajunge unii la alții, în medie prin contorizarea a șase grade de separare (Milgram, 1967). Este ceea ce, în folclorul românesc, este definit ca „lumea-i mare, dar e mică”. Cu alte cuvinte, Stanley a arătat că *se putea ajunge în America anului 1967 la orice altă persoană necunoscută prin maxim alte 6 persoane intermediare*. Pe de cealaltă parte, la nivelul societății de astăzi, aparent și timpul este comprimat. Astfel, Alex Rutherford (Masdar Institute of Science and Technology din Abu Dhabi), împreună cu un colectiv de cercetători din SUA, Australia și Marea Britanie au măsurat timpii în care o persoană, aleasă la întâmplare, poate fi găsită prin intermediul rețelelor de socializare, concluzia fiind că *oamenii sunt despărțiți în noua lume de o distanță temporală de numai 12 ore* (Rutherford et al., 2013).

Iată că *realitatea socială, prin dezvoltarea infrastructurii virtuale, are capacitatea de a aduce laolaltă oricare doi indivizi prin comprimarea spațiului și timpului, două coordonate de care, înainte, depindea în întregime fluxul comunicațional*. Proporțiile fenomenului infrastructurii virtuale au devenit atât de semnificative încât cu greu mai pot fi cuprinse cu mintea umană. Iată, de pildă, Eric Schmidt, directorul executiv al Google, declara faptul că întreaga cantitate de date colectate de la începuturile umanității până în anul 2003 era echivalentă cu volumul pe care, în 2010, societatea umană îl producea la fiecare două zile (Wakefield, 2013). Din această perspectivă, atitudinea de a gestiona informația a suferit mutații deosebite în structura mentală individuală, transpunându-se dinspre *a ști* înspre *a ști unde să cauți*. Însă această democratizare a accesului la informație realizată prin intermediul internetului în special, dar și a mijloacelor de informare în masă, poate genera și *efecte perverse* de natură să consume conținutul social al procesului de cunoaștere, căci informația poate fi copleșitoare atâta vreme cât individul nu dezvoltă și nu posedă un instrument de filtrare și analizare al cantității de date.

O altă problematică ce ține de *ciberspațiu*, de modul cum acesta este conexasă cu factorul geopolitic, este gradul de înglobare a universului socio-economic în infrastructură. Astfel putem lua cazul Estoniei pentru care internetul a ajuns să fie *vital* pentru buna sa funcționare, astfel că orice blocare a fluxurilor informatice reprezintă o amenințare la adresa securității statului și duce la paralizarea întregului sistem socio-economic. Un astfel de moment a fost în 27 aprilie 2007, atunci când Rusia a pornit un „război virtual” împotriva Estoniei (Traynor, 2007). Acesta a fost determinat de scoaterea monumentului Soldatului Sovietic de Bronz din centrul capitalei Tallinn și mutarea lui într-un cimitir militar. „Blasfemia” a fost, astfel, amendată „neoficial” de Rusia atât prin proteste ale populației rusofone, cât și prin atacuri cibernetice extinse. Atacurile au vizat atât organizații și asociații, precum și Parlamentul, principalele bănci și ministere, precum și unele ziare și centri comunicaționali (The Economist, 2007).

Infrastructura socială și simbolică. Personalitatea socială și circuitele infrastructurii sociale

Prin *infrastructură socială* înțelegem acea *expresie imaterială/invizibilă specifică comunităților umane* (fie ele locale, regionale sau naționale), care înglobează o întreagă suită de conținuturi și vectori ce fac posibilă rețeaua comunitară.

Din această perspectivă, infrastructura reprezintă o componentă critică a *ordinii sociale*, unde prin ordine socială înțelegem acea sumă de construcții instituționale, relaționări, atitudini și alte structuri care coagulează și vectorizează o societate sau o comunitate. Și pentru că există această conexiune directă dintre ordinea socială și corpul social, atunci putem înțelege că, de fapt, ordinea socială este un *construct cultural definit fie dinspre local/particular înspre național/general, fie invers*, în funcție de contextul relevant. Astfel, ajungem la definiția weberiană a ordinii sociale: „[n]umai atunci când conduita este, aproximativ, orientată după niște «maxime» identificabile, vom putea spune că o relație socială are un conținut numit ordine” (Weber, 1978, p. 31).

Spre deosebire de alte componente ale ordinii sociale, infrastructura se poate identifica direct „în teren”, dincolo de partea vizibilă a ei. Astfel, ceea ce interesează este stabilirea *pre-judecăților*, a *raționamentelor* (categorii), a *imaginilor* (reprezentări) și *percepțiilor* în virtutea cărora actorii sociali înțeleg și modifică (*eco*)*sistemul social* prin implementarea traseelor, vectorilor de transport (apă, aer, mare), cantităților de marfă, a rețelelor socio-culturale și a intensității circulației de care aceștia răspund.

* * *

Până în acest moment am conturat o definiție relativ extinsă a infrastructurii sociale din care putem înțelege că există o diferență între aceasta și infrastructura simbolică pe care, în cele ce urmează, o voi dezvolta.

Infrastructura simbolică reprezintă setul de simboluri recunoscute și legitime pentru o comunitate, indiferent de proporțiile sale, precum și relaționările dintre acestea. Cu alte cuvinte, această specie aparte de infrastructură face referire la *constelația de imagini mentale* (reprezentări) prezentă în conștiința individuală a actorului social, precum și în cea colectivă (ideal tipurile, în sens weberian) care reprezintă, în definitiv, sursa ordinii sociale (Durkheim, 2008). Iorga arată în „Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești” că majoritatea tipurilor de structurare statală a societăților europene au la bază „amintirea romană” (Iorga, 1928, p. 6), deci, o amprentă mentală structurată geografic la scară continentală, întocmai infrastructura simbolică la care facem referire. Interesant este faptul că a existat conștiința acestei amprente mentale încă din cele mai vechi timpuri. La

finalul bătăliei de la Cartagina (149–146 î.Hr.) din timpul celui de-al treilea război punic, Republica Romană a distrus complet orașul cucerit și l-a nivelat în întregime, „pentru ca să nu mai existe nici măcar amintirea” rezistenței, a sfidării și a luptei împotriva romanilor (Surdu, 2013).

De asemenea, am identificat și un tip special de propagare a acestei constelații de simboluri și relaționări la nivelul comunității, care se realizează prin intermediul depozitării de tradiții, idei, credințe, simboluri și atitudini locale (Baltasiu *et al.*, 2009). Iar cel mai la îndemână mod de a surprinde infrastructura simbolică a unei comunități l-am identificat, pe lângă interviuarea persoanelor-cheie din comunități, în metoda (socio)cartografiei mentale, pe larg dezvoltată în teza de doctorat *Infrastructură și societate: considerente teoretice și studii de caz*.

Mai departe, dacă aprofundăm nivelul de definire, putem afirma faptul că infrastructura simbolică reprezintă acel cadru al societății care face posibilă legătura între spațiul intern al unei unități sociale și mediul exterior. Din documentarea din teren reiese faptul că infrastructura simbolică este pusă în mișcare de corpul elitelor, având ca finalitate comunitatea. Formula socială specială a acestor elite poate fi înțeleasă prin conceptul gustian de *personalitate socială*. Cazul Băncii Populare „Gilortul” este un exemplu ce vine să argumenteze această perspectivă, prin aportul deosebit și coerența viziunii social-economice a tânărului Dumitru Brezulescu în comunitatea gorjeană Novaci, la începutul secolului XX. În concepția lui Brezulescu, banca populară este centrul comunității, poziție de invidiat pentru sistemul bancar din zilele noastre. Construcția sa comunitar-bancară, deși a plecat de la o idee simplă, s-a transformat peste ani într-un proiect de proporții, culminând cu plasarea Băncii Gilortul pe prima poziție ca forță financiară și impact social din țară. Dezvoltarea unui asemenea proiect a antrenat întreaga comunitate, banca fiind *a obștii*. Efectele de relație aferente băncii sunt dintre cele mai semnificative, generând schimbări inclusiv în datele constitutive cele mai profunde ale comunității.

Una dintre cele mai importante componente ale infrastructurii sociale este cea reprezentată întocmai de propria sa *rețea de noduri*, adică rețeaua personalităților *ce aparțin locului* (ca origine de facto sau din punct de vedere al atașamentului personal) și care oferă coerență și funcționalitate unității sociale, atât pe plan politico-administrativ, cât și economic sau socio-cultural. Astfel, prin acțiunile, atitudinile și efectele personalității sociale se poate realiza și menține circulația valorilor, a ideilor, a tradițiilor și a lucrurilor relevante, precum și a criticilor sau soluțiilor oferite la provocările comunității în cauză.

În cele ce urmează, vom aprofunda rolul social al *personalității*, pentru a înțelege mecanismul social și aportul acesteia la infrastructura socială și materială a unei comunități. Astfel, vom construi ideal tipul personalității sociale sintetizat prin cinci trăsături definitorii, cu relevanță pentru chestiunea infrastructurii sociale, utilizând mai multe trimiteri teoretice ce aparțin spațiului românesc de gândire.

Personalitatea socială reprezintă un element central în paradigma gustiană a sociologiei militans, componentă a instituționalizării unei „pedagogiei naționale” a creației și formării personalității, cu principii desprinse din etică și politică. Pentru Dimitrie Gusti, ideea de personalitate socială era echivalentă cu cea de fruntaș, șef și elită⁴. „Numim această ființă ideală, dată însă omului în virtualitățile lui existențiale: personalitate. Idealul etic este, deci, personalitatea creatoare de valoare culturală care ni se înfățișează ca unitate armonică a iubirii de sine, a simpatiei și a religiozității, cu o voință cât mai largă, capabilă adică să aleagă scopurile cele mai înalte și să mănuiască mijloacele cele mai potrivite pentru realizarea lor” (Gusti, 1940, p. 19).

Însă vom opera în cele ce urmează cu distincția dintre elită și personalitate socială. În timp ce elita⁵ reprezintă acel corp social cu status ridicat care controlează resursele unei societăți, *personalitatea socială* definește insul/generația care tinde în fiecare moment către împlinirea maximală a personalității prin orientarea după cele mai înalte valori⁶. Asemenea personalități/constelații de personalități sociale *reușesc* să aducă o unitate social-economică în maximum lor de potențial, atât în timpul vieții cât și prin moștenirea lăsată comunității.

Traian Brăileanu, unul dintre cei mai neglijați gânditori din sociologia românească, atât în perioada comunistă, cât și în cea postdecembristă, conturează teoria *omului mare* sau a *conducătorului genial*, remarcat îndeosebi în *vremuri de*

⁴ ...și caracterizată de patru axe constitutive: „1. voința de a fi ceea ce ești. Adică actualizarea maximală a potențialului, a latentului personalității; 2. Voința de participare la viața socială, adică la structura și funcțiunea unității sociale din care face parte, ca și la viața Totului; deci o încadrare voluntară, o disciplină voită și conștientă, care topește așa-zisa antinomie a individului și societății; 3. Voința de a crea în sânul națiunii valori sociale și culturale, indiferent dacă sunt mici ori mari, ele fiind egal de necesare înfăptuirii Națiunii. De aceea activitatea creatoare a gospodarului țăran, a profesionistului, a funcționarului, a administratorului, ca și a artistului și omului de știință este, din punct de vedere principial constructiv, de o egală însemnătate pentru viața Națiunii. Două lucruri încununează personalitatea socială: un maximum de *responsabilitate* față de sine însuși și față de Țară și apoi *creațiunea*, adică transformarea realității de astăzi, pe care o cunoaște, într-un maximum de realitate nouă. În sfârșit, 4. Voința de a persevera în realizarea, cu curaj și cu spirit de sacrificiu, a scopurilor sociale și naționale, în sensul celor trei rosturi amintite mai sus, ceea ce formează, cu un vechi cuvânt rezumativ, *caracterul personalității*, obiect al unei științe noi: caracterologia” (Gusti, 1941, pp. 9–10).

⁵ O bună parte din teoriile la care facem referire mai jos urmează logica impusă în științele sociale (pe care și noi o adoptăm în prezentul material) de către Mihai Eminescu la finele secolului XIX, prin teoria „păturii superpuse”, care atrăgea atenția asupra principalului criteriu de validare a unui ins în corpul elitelor: implicarea organică și decisivă în destinul propriei comunități. „Elita înseamnă acea minoritate a comunității naționale care își asumă răspunderea socială supremă și cumulează calitățile cele mai înalte ale comunității. Elita este acea parte a colectivității naționale care întrunește în mod culminant toate valorile omenești” (Manoilescu, 1940, p. 276).

⁶ Spre exemplificare, oferim tipologia construită de către Vulcănescu: „generația premergătorilor”; „generația pașoptistă”; „generația junimistă”; „generația socială”; „generația de foc”; „generația tânără” (Vulcănescu, 2004).

criză. „Societatea naturală cuprinde posibilități, virtualități de perfecțiune pe care conducătorul genial le poate pune în mișcare. Substratul uman natural, biologic se înnoiește neîntrerupt după legile biologice. Artistul social nu-l poate crea, așa cum nici un artist nu poate crea materia brută care-i servește pentru înfăptuirea operei de artă. Dar el poate alege materialul dat, îl poate înnobila, îl poate modela și purifica, pentru a-l potrivi intențiilor sale” (Brăileanu, 1936).

Ajungem, iată, la *prima trăsătură a personalității sociale*: societatea umană reprezintă un construct mental pus în practică de către „artistul social” (Brăileanu, 1936), pornind de la *posibilitate* și finalizând prin *implementarea în conformitate cu propria viziune*. Cu alte cuvinte, *personalitatea socială reușește să pună în acord ideea (viziunea) cu o funcție socială bine determinată*, acțiune ancorată în mod necesar în sentimentul nostratic de ambele părți. Acesta este locul identificat de Traian Herseni în lucrarea sa de doctorat (1935) ca fiind baza conștiinței sociale, ceea ce face posibilă conviețuirea, adică ființarea alături de Celălalt (specific sau generalizat). Din acest punct de vedere, este guvernată în principal de o ordine sufletească generată de acea conștiință socială, având ca manifestări spațiul cultural, economic, politic etc. (Herseni, 1935).

Cea de-a doua trăsătură a personalității sociale face referire la „puterea” suficient de consistentă încât să *refacă* sau să *transforme* infrastructura socială (aceea configurație axiologică a unei unități sociale) *în condiții de criză*. Cu alte cuvinte, *conducătorul* (Brăileanu, 1940, pp. 25–26, 40, 102–103) este persoana care alege să răspundă unor urgențe de substanță ale istoriei puse în fața comunității din care face parte. Interesant este că Brăileanu alege să utilizeze condiționalului optativ „ar fi capabil să...”, ceea ce ne arată faptul că logica dezvoltării infrastructurii sociale stă, în mod firesc, sub semnul complexității vieții sociale, ce nu poate fi supusă în întregime unei legi sociologice.

Așadar, aici avem două paliere constitutive: cel al personalității sociale și cel al comunității, legate în mod direct prin *componenta acțională* determinată de două ingrediente: *voința socială* și *(pre)viziunea* (cea de-a treia trăsătură a personalității sociale). Voința socială reprezintă „esența unității sociale” (Gusti, 1969, p. 27), fiind capabilă să transforme cadrele în manifestări, deci să *actualizeze stocul social, cultural și economic al unei comunități*. Pe de altă parte, viziunea reprezintă acea stare mentală proiectată în unități de timp, spațiu și cauzalitate (Bernea, 2005), în care creativitatea/ingineria socială depășește granițele inteligenței individuale.

Rezultatul componentei acționale (prin implicarea celor două ingrediente menționate mai sus) este o *nouă formă socială*, cu un conținut mai bogat și coerență internă suficient de puternică încât să permită comunității posibilitatea de a deveni autonomă. Iar acest rezultat nu este posibil în afara procesului de creare/actualizare și depozitare a valorilor în corpul social. Astfel, cea de-a patra trăsătură a personalității sociale implică inițierea de către aceasta a *circuitului*

emisiei de valori și, în mod simultan, facilitarea *interiorizării* lor de către unitatea socială. Dacă luăm în considerare perspectiva durkheimiană conform căreia „este moral... tot ceea ce este sursă a solidarității” (Durkheim, 1922, pp. 393–394), atunci această corespondență poate fi implementată numai prin *inițiativa personalității sociale* care este *omul de direcție și întruchiparea axei morale*. Acesta reușește să își proiecteze conținuturile spirituale și sufletești asupra întregului univers social, fapt ce va determina apariția *regenerării, a procesului de depășire a crizei* prin întărirea infrastructurii sociale. Acest lucru este echivalent cu crearea de „capital social” (Putnam, 2000, pp. 19, 23), adică a acelui stoc de încredere dintr-o structură socio-economică și a „densității dinamice” (Durkheim, 2008), adică „expresia intensității contactelor sociale” (Baltasiu, 2007, p. 56).

Mai departe, apelăm la teoria „omului eroic” a lui Nichifor Crainic. În concepția sa, o elită nu își poate justifica existența în afara criteriului moral, gândire care are în centru credința și dragostea de aproapele. Pentru Crainic, prima caracteristică a omului eroic face referire la *absența manifestării izolate*, pentru că el aparține comunității cu care se identifică, iar idealul său este subsumat traiectoriei colective. Aceasta este o misiune necondiționată, atribuită de corpul social pe care omul eroic și-l asumă, având ca finalitate *ridicarea comunității*. „E adevărat că lava se exprimă prin vulcani și eroismul se încarnează în inșii exemplari ai omenirii; dar nu e mai puțin adevărat că duhul eroic poate ajunge *bun comun al unei generații sau al unui popor întreg*” (Crainic, 1937, p. 28) – cel de-al cincilea atribut al *personalității sociale*.

INTERDEPENDENȚA INFRASTRUCTURILOR

Trebuie făcută o precizare: faptul că putem identifica două ramuri separate ale infrastructurii (materială și socială) *nu* înseamnă că acestea sunt și independente una față de cealaltă, ci dimpotrivă. Orice modificare în structura infrastructurii materiale generează o schimbare a celei sociale și viceversa, în primul rând datorită caracterului mereu actualizabil și perfectibil al universului social și al realității sociale. Așa putem înțelege, de pildă, atât funcția socializatoare și de aculturație a drumurilor în Imperiul Roman, precum și a hotarelor în perioada premodern⁷, pentru că, de fapt, infrastructura reprezintă *comunicare și comunicații*. Roma,

⁷ „Dar odinioară hotarul nu era așa [doar cu funcție despărțitoare strictă]. Nu erau funcționari financiari, nu erau jandarmi, nu erau puști întinse împotriva încălcătorului de hotar. Hotarul avea un sens mult mai larg. Cuprindea o regiune întreagă. ...Hotarul roman se întindea, – cum se face socoteala acum pe kilometri, – pe mulți kilometri pătrați și hotarul acesta avea o însemnătate pe care noi nu ne-o putem închipui acum, când două lumi deosebite și două lumi vrăjmașe își stau una în fața celeilalte. Era, cum am zice, un hotar fecund, un hotar creator de viață, producător de sinteză. Se alcătuiseră în părțile acestea o lume care fără acest hotar nu s-ar fi putut alcătui, sau nu s-ar fi alcătuit în acest chip.” (Iorga, 1996, p. 107)

înțelegând acest aspect, își desfășura procesele civilizatoare, cucerea noi spații exterioare ei și își proiecta coerența socio-culturală, economică și instituțională prin rețeaua sa de drumuri.

Un alt exemplu de interdependență a celor două conținuturi (materială-socială) ale infrastructurii este cel teoretizat de Nicolae Iorga într-o conferință susținută la Institutul Economic Românesc. Potrivit istoricului, în Europa există o anumită tipologie a statelor din punctul de vedere al originii: „[a]lături de acest fel de State, *de provincie romană și de seminție barbară*, sunt statele *create de drumuri de comerț*” (Iorga, 1928, p. 7), cele din urmă fiind găsite numai în Europa de Sud-Est. Apariția formațiunilor politice românești, argumentează Iorga, a fost determinată de patru elemente ce țin de schimbul internațional, și anume: 1. „o producție liniștită în Europa centrală”, 2. „capacitatea de mijlocitor al Ardealului”, 3. „existența unei singure organizații politice de oameni cu simț politic, cu valoare militară și oarecare onestitate personală și de grup, care erau Românii” și 4. existența „cumpărătorului” (Iorga, 1928, pp. 10–11). Odată ce aceste condiții au fost împlinite, drumurile de comerț au devenit creatoare de stat, nu în sensul marxist de explicație materialistă (Iorga, 1928, pp. 9–10), ci în sensul că aceste rute comerciale au reprezentat factorul „determinant” și „hrănitor” în stabilirea formațiunilor politice românești (Iorga, 1928, pp. 11, 12, 16). O idee similară este promovată în cadrul unei conferințe susținute la Casa Școalelor la 25 ianuarie 1926 de către George Vâlsan, marele geograf, care atribuia Dunării și Mării Negre calitatea de suport social în conturarea formațiunilor politice românești (Vâlsan, 1935, p. 26). Similar, istoricul Gheorghe Brătianu, mort în temnițele comuniste la Sighet, susține existența unei *condiționalități* între dezvoltarea politicilor statelor românești, îndeosebi de cheștiunea Dunării și accesul la mare (Brătianu, 1988).

CONCLUZII ȘI REFLECȚII PERSONALE

Prezentul articol reprezintă, în esență, o pledoarie pentru o sociologie a infrastructurii, un domeniu ce ar trebui luat în considerare la justa sa valoare.

Principalul scop din spatele efortului de cercetare a fost obținerea unor răspunsuri coerente la câteva întrebări simple: ce este infrastructura? De câte tipuri este? Ce implică raportul infrastructură–comunitate? De ce unele comunități cunosc dezvoltarea socio-economică prin intermediul investițiilor în infrastructură, iar altele nu? Care este rolul elitelor în raportul societate–infrastructură? etc.

În cadrul secțiunii „Definirea infrastructurii”, am stabilit că infrastructura reprezintă totalitatea principiilor (componenta științifică, doctrinară și etică), a proiecțiilor (componenta de viziune și securitate) și a manifestărilor (componenta acțională, de implementare materială) care, aplicate stocului de resurse ale unei

societăți (materiale sau imateriale), creează dezvoltare sau, dimpotrivă, subdezvoltare. Cu alte cuvinte, infrastructura socială constituie suportul pentru circulația resurselor de orice natură. Din perspectivă sociologică, infrastructura apare ca un concept ce face referire la ansamblul de forțe implicate în procesul de construcție sau deconstrucție a unei societăți.

Din punct de vedere al *aparității*, distingem între infrastructura naturală și infrastructura artificială. Din punct de vedere al *forme*, infrastructura poate fi împărțită în mai multe tipuri: infrastructură terestră, aeriană, maritimă și fluvială telecom și virtuală.

Din punct de vedere al *conținutului*, există două forme constituente ale aparatului infrastructurii: materială (care o conține și pe cea virtuală) și socială (care o conține și pe cea simbolică). Prin *infrastructură materială* înțelegem *acea expresie vizibilă care se subscrie unității de analiză numită civilizație, mai exact prin faptul că are o contribuție decisivă în organizarea fizică a lumii*. Totodată, ea reprezintă acel cumul de elemente ce compun dimensiunea comunicațiilor, transportului și logisticii (economice sau militare). Prin *infrastructură socială* înțelegem *acea expresie imaterială/invizibilă specifică comunităților umane* (fie ele locale, regionale sau naționale), *care înglobează o întreagă suită de conținuturi și vectori ce fac posibilă rețeaua comunitară*.

În plus, infrastructura depinde în bună măsură de *capacitatea elitelor de înțelegere a complexității realității sociale*, precum și de calitatea (pre)viziunii acestora. De asemenea, *interdependența infrastructurii materiale cu cea socială* este o condiție vitală pentru coerența și ordinea unei comunități/societăți. În final, putem discuta de *dezvoltarea* unui spațiu numai *atunci când infrastructura materială derivă din cea socială și simbolică*, și nu invers, caz în care se identifică raporturi de inegalitate și in justiție socială (dezvoltarea subdezvoltării). Crucial în acest proces de dezvoltare devine rolul personalității culturale, element nodal în infrastructura socială a unei comunități.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Baltasiu, R., *Introducere în sociologie. Spiritualitate, națiune și capitalism. Considerații de sociologie românească și weberiană*, Craiova, Editura Beladi, 2007.
- Bernea, E., *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Humanitas, 2005.
- Brăileanu, T., *Artiști și artizani, Însemnări sociologice*, aprilie, II (1), 1936.
- Brăileanu, T., *Sociologia și Arta Guvernării*, în: *Articole Politice (ed II-a)*, București, Editura Cartea Românească, 1940.
- Brătianu, G.I., *Marea Neagră, de la origini până la cucerirea otomană*, vol. I, II, București, Editura Meridiane, 1988.
- Bulumac, O., *Infrastructură și societate. Considerente teoretice și studii de caz*, Universitatea din București, mss. 2013.
- Crainic, N., *Ortodoxie și etnografie*, București, Editura Cugetarea, 1937.

- Durkheim, É., *De la division du travail social*, Paris, Alcan, 1922.
- Durkheim, É., *Diviziunea muncii sociale*, București, ANTET, 2008.
- Gusti, D., *Problema sociologiei. Trei comunicări*, în: *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, seria III, tom XXII, București, Imprimeria Națională, 1940.
- Gusti, D., *Opere*, vol I, București, Editura Academiei, 1968.
- Gusti, D., *Opere*, vol II, București, Editura Academiei R.S.R., 1969.
- Herseni, T., *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*, București, Institutul Social Român, 1935.
- Iorga, N., *Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești*, București, Editura Cartea Românească, 1928.
- Manoilescu, M., *Rostul și destinul burgheziei românești*, București, Cugetarea – Georgescu Delafras, 1940.
- Milgram, S., *The small-world problem. Psychology Today*, vol. 1 (nr. 1; mai), pp. 61–67, 1967.
- Porter, M.E., *The Competitive Advantage of Nations*, 1st ed. New York. The Free Press, 1990.
- Putnam, R.D., *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, New York, Simon & Schuster, 2000.
- RAND Corporation, *Paul Baran and the Origins of the Internet*, 2013 [Interactiv] Disponibil la: <http://www.rand.org/about/history/baran.html> [Accesat 1 septembrie 2013].
- Rutherford, A. și alții, *Targeted Social Mobilisation in a Global Manhunt*, 2013 [Interactiv] Disponibil la: http://arxiv.org/abs/1304.5097?utm_source=feedly [Accesat 1 septembrie 2013].
- Surdu, A.A., *Prelegere: Rolul filosofiei în epoca contemporană*, Valea Plopului, Școala de Vară „Mircea Vulcănescu” de Sociologie Aplicată, 2013.
- The Economist, *A cyber-riot. Estonia has faced down Russian rioters. But its websites are still under attack*, 10 mai, 2007.
- Thorpe, G.C., *Pure Logistics. The Science of War Preparation*, NDU Press Edition ed. Washington DC, National Defense University Press, 1986.
- Tonybee, A., *Studiu asupra istoriei. Sintează a volumelor I–VI de D.C. Somervell*, București, Editura Humanitas, 1997.
- Traynor, I., *Russia accused of unleashing cyberwar to disable Estonia. The Guardian*, 17 mai, 2007.
- Vâlsan, G., *Evoluția statului român în cadrul său geografic*, s.l.: Buletinul Societății Regale Române de Geografie, 1935.
- Vulcănescu, M., *Tânăra generație. Crize vechi în haine noi. Cine sunt și ce vor tinerii români?*, București, Editura Compania, 2004.
- Wakefield, J., *Tomorrow's cities: How big data is changing the world. BBC News*, 27 august.
- Weber, M., 1978, *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*, vol. I și II, s.l.: University of California Press, 2013.
- Weber, M., *Max Weber: Selections in Translation*, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.